

Honfoglaláskori leletek a Jósa Múzeumban.

(Ide tartozik a LIX—LXVI. tábla.)

Szabolcs vármegyében a világháború, illetőleg a román megszállás óta, különösen a törvényhatósági utak építése, de városi építkezések alkalmával is a honfoglalás korából több olyan lelet került felszínre a munkások ásója nyomán, melyek elhelyezését, leletkörülményeit, ha nem ismerjük is olyan részletesen és körülményesen, mint a tervszerű ásatások tárgyaiét, mégis értékes adatokul szolgálnak a honfoglaláskor kutatóinak. Az eddigi szakszerű ásatások analógiái után Szabolcs vármegye multjának felderítésére is beszédese, bizonyító dokumentumokká válhatnak. Az új lelőhelyek és azokból napfényre került tárgyak sorrend szerint így következnek:

I. *Tiszalök. Kisfástanya.* Az 1923 év tavaszán a Jósa Múzeum régi barátja és pártfogója, Szomjas Gusztáv földbirtokos, nemzetgyűlési képviselő úr adott hírt, hogy az épülő nyíregyháza-tiszalöki törvényhatósági út munkásai a báró Vay Miklós-féle birtok mentén hat régi sírra bukkantak, melyek tartalmát az úttestbe hordták be. Rögtön a helyszínre siettem, hol a minden nemes dolog iránt érdeklődő Szomjas Gusztáv támogatásával a 7225. számú szelvénynél eső domb bevágásánál, a Lajos-tanya irányában próbáltunk ásatni több helyen a bementések után, azonban eredménytelenül. Meg kellett elégedni a már kikerült 14 drb. tárggyal, melyeket Szomjas Gusztáv előbb összeszedett a munkásoktól és amelyeket készséggel engedett át a Jósa Múzeumnak. Tőle tudtam meg azt is, hogy a csontváz lábbal keletnek, fejjel nyugatnak feküdt és baloldalán volt a ló, a megmentett edény pedig a térd közelében.

A megmentett tárgyak ezek: Vaskengyel. Szára, valamint a szíjtartófüle lapos, 4 cm széles bordás talppal, szélessége a szár és talp találkozásánál 11 cm (LIX. 1.).

Csikózabla két egyforma karikával (LIX. 2.).

Nyílhegy töredékes állapotban, rombus alakú, 2 drb. (LIX. 3., 4.).

3 vastöredék; egyikből szeg nyílik ki, valószínűleg a puzdra vasalásának töredékei (LIX. 5—7.).

Öntött bronz csat. Vas nyelve elrozsdásodott. Füle ovális alak körül sugárszerűen rovátkolt díszítéssel. Nyulványa, mely kisebb és vékonyabb,

füllé van átalakítva szíjra erősítés céljából. Ez tehát olyan csattipus, amelyet nem szögecseltek rá a szíjra, hanem egy hurokkal erősítették rá és a hurkot szögecseltek egymáshoz. (LIX. 8.)

Veret az öv végződésére. Öntött bronzból. 49 mm magasságban, 12 mm nyílással. Tulipánszirom alakú. Díszítésül a szélén 1 mm-nyire vésett vonal fut végig. A hátsó részen a nyílás két oldalán, valamint a csúcs közepében a tárggyal együtt öntött szögecs nyomaival, míg a két végen a használat alatt letört szögecs nyomai láthatók, ami mellé új szögecsset helyeztek, még pedig oly módon, hogy átfúrták a veretet és kívül is leszögecselték, azonkívül hátul az alátett karikákkal az övre is. Analogiái láthatók: Arch. Ért. XXXIV. k. 308. l. és XXXIX. k. 50 l., továbbá Hampel A honfoglaláskor emlékei III. k. 365. l. Bezdéd: 16. sír A 1. és 404. l. Tarcál: 3. ábra. (LIX. 9.)

Bronz fülbevaló, vékony huzalból, nyitott végű, 2 drb. (LIX. 10—11.)

Csontlemez. Honfoglaló magyar íjnak középű merevítő két csontlemeze. Hosszú ovális alakú, kívül domború, belül kissé homorú. A belső oldal egész felülete durván van irdalva azzal a céllal, hogy az íj ívének rugalmas szaru anyagához hozzáragasztható legyen. Hossza: 125 mm, szélessége közepén 30 mm. Keskenyebb csontlemezek kerültek a kenézlői honfoglaláskori temető 18. sírjából. L. Arch. Ért. 1914. évf. (LIX. 12—13.)

Agyag bögre barna, meglehetősen durva anyagból; pereme kifelé hajló, nem korongon készült. Belül kormos. A munkások állítása szerint a csontváz térdéhez közel taltálták. Fenék átmérője 6·5, öble 13, nyaka 10·5, a száj átmérője 12·5, magassága 11·5 cm. (LIX. 14.)

II. Szabolcs. Vontatópart. Ugyanez év május elején újra útépités alkalmával kerültek napfényre honfoglaláskori tárgyak a Szabolcs község alatti „Vontatópart” bevágásánál, mely közvetlen a holt Tisza kanyarodásánál levő mély út mellett van, az 5419 klm. szelvényben. Tóth Pál munkáscsoportvezető elbeszélése szerint a sírok nem sorjában voltak, a benne levő csontvázak azonban fejjel nyugatnak, lábbal keletnek feküdtek. Hetet olvastak meg. A csontvázak 180 cm mélyen voltak. Alattok 2·30 m mélyen a föld színétől egy méter átmérőjű tűzhelyet találtak, azon holdsarlós fülű ép bronzkori bögrét, távolabb nagy és vastagfalú edények töredékeit; egyiknek szája 42 cm átmérőjű volt.

A helyszínen kintlétemkor találtak még elkorhadt csontvázat; a nagyobb részben elporladt koponya alatt és körül két kengyel, zabola és egy fokos, nem messze tőle, a domb szélén félholdalakú bronz csüngődísz volt.

A hét csontvázról a következő tárgyak kerültek a múzeumba:

Bronz gyűrű, 3 drb.; a munkások bemondása szerint egy újjon volt mind a három. Kettő nyitott végű és bronz lemezből való, a harmadik zárt karika, gömbölyű huzalból. (LX. 1—3.)

Bronz karperec, 7 drb. A bemondók állítása szerint mindegyik csontváz karcsontján volt egy-egy. Valamennyi nyitott végű vastagabb és vékonyabb, a végek felé keskenyedő rúdból. (LX. 4—9. és LXI. 2.) A

LXI. 2. olyan karkötőt mutat, mely öntött bronzból való és körkeresztmetszetű, a szárai pedig griff fejben végződnek. Nyakától 10 mm-re sekély kidudorodás látható. Átmérője: 82 mm; vastagsága: 4 mm. Az egész karkötő dísz nélküli síma bronz anyag.

Fülbevaló karika 3 drb. Kettő nyitott végű és síma bronz huzalból való, a harmadik finom ezüstműből. Ez utóbbi 2 mm vastag, húzott drót karika, melyen négyszer ismétlődve két kis karika közé forrasztott hat ezüst gömböcskéből készült gyöngysorszerű díszítés látható. E négyes csoport közepén egy függőnek nyomai láthatók, amelyiknek csak a fele van meg, egy négyes ezüst gömbcsoport és lapos gomba alakú fej. (LX. 11—12. és LXI. 4.)

Bronz nyakperec, két drótból fonva, kampója letörött, a hurokja ép. (LX. 14.)

Fonott bronz karkötő négyágú bronzdrótból fonva, egyik végén két drót hurkot képez, másik végén két drótszál van kapocsá kialakítva. Átmérője 76 mm. A drót vastagsága 1,5 mm. (LXI. 5.)

Csörgő fele bronzból öntve, alul hosszú bevágás, köralakú nyílással végződik; alsó síkja simára van csiszolva, hogy a csörgő másik fele hozzá illeszkedjék. Hosszúka füle alatt bevágás látható; a csörgőkavicsot a két félcsörgő között helyezik el és ezen a bevágáson keresztül kötik át, hogy a csörgő széjjel ne essen. (LXI. 3.)

Mésző gyöngy; szürke színű, csonkakúp alakú 8 mm magas, alul 7, felül 5 mm széles; ferdén rovátkolt. (LX. 17.)

Vas kengyel 2 drb. Az egyiknek alsó része szétrozsdásodott. Szára, úgyisint a szíjtartó füle is lapos, 3 cm széles, bordás talppal. A kengyel a füllel együtt 19 cm magas, a talp és szár találkozásánál 11,5 cm széles. (LXII. 18—19.)

Csikószabla laposra kovácsolt vasból, két egyforma karikával, az egyiknek háromnegyed része elmállott. (LXII. 20.)

Vasfokos 15 cm hosszú, egyik vége tompa, másik élben végződik; kerek nyéllyukában farostok nyomaival. (LXII. 21.)

Csüngő, bronzból öntve. Ovális alakúra meghajlított két stilizált madárnyakból. Középe táján két ívelt nyúlvány látható, fülében elrozsdálódott vasdrót nyomaival. Díszítése gyöngysorszerű domború szemecskékből áll. A belső szélen egy vésett barázda halad párhuzamosan az oldalvonalakkal. A madárfej csőre szét van nyitva, szemét két karika ábrázolja. Szélessége 42, magassága 37 mm. (LXI. 1.)

Behoztam még a múzeumba egy ép koponyát is.

III. *Zalkod*. A község délnyugati végén fekvő azt a dombot, melyet emberemlékezet óta temetőhelyül használt a község lakossága, a Bodrog kiáradt vize minden tavasszal szakasztotta, omlasztotta és kimosta belőle nemcsak az ősidők kincseit, de a két-három emberöltővel ezelőtt nyugovóra helyezett elődeink el nem porladt csontjait is. 1924 márciusában a Bodrog vize sok őskori tárgyat mosott ki, köztük egy ritka bronz kincsleletet is, melynek tovább kutatása és megszerzése céljából, amikor

a helyszínen megjelentem, a lehordott iszapban nemcsak őskori tárgyakat találtam, de láttam ott lófejet, szájában honfoglaláskori zablával, mellette és körülötte kard és kengyeltöredéket is, bizonyosságul, hogy ezer év előtt honfoglaló őseink is idetemetkeztek e magas domb tetejére. Köröskörül ember- és lócsontok voltak láthatók. Mennyi és milyen honfoglaláskori tárgy vesztetett el így e tavaszon, mint a régi időkben ma már ki nem deríthető. Összeszedtem és behoztam a következő tárgyakat:

Vaskés, pengéje 11 cm hosszú, tövénél 19 mm széles, 4 mm vastag; a nyélnyúlványából 4 cm van meg. Egyélű. (LXIII. 1.)

Kardtöredék 12 cm hosszú, 2,5 cm széles; kétélűnek látszik jelenlegi állapotában. (LXIII. 2.)

Heveder csat. (LXIII. 3.)

Vaskengyel töredék, 3 cm széles, kevésbé kihajló talppal, melyen alig észrevehető a borda. (LXIII. 4.)

Vaskarika. (LXIII. 5.)

Csikózabla két egyforma karikája közül az egyiknek csaknem fele hiányzik, szára négyszögletes. (LXIII. 6.)

IV. *Eperjeske*. Az 1920. évi augusztus elején akadtak rá az akkor készülő mándok-eperjeskei út munkásai arra a honfoglaláskori temetőre, honnan azok az értékes tárgyak kerültek a Jósa Múzeumba, melyeket az Arch. Ért. XXXIX. kötetében közöltem és ismertettem. Ez a temető a község alatti vályoggyödör melletti dombon volt, hol nyolc sír bontatott ki akkor. Több sírra nem akadtunk, jóllehet a lelőhely minden részén húztunk kutatóárkot. 1925. év őszén az út kövezéséhez ismét a mondott dombból hordtak homokot, mely alkalommal két kengyelt és egy zablát találtak.

A kengyelek talpa 3 cm széles és kifele hajlik a széle; talpán a borda gyengén emelkedik ki; szára és szíjtartó füle lapos, általában igen könnyű kengyelek. Az egyik 14 cm magas, a másik fél cm-rel kisebb; szélessége a talp és szár találkozására fölött 11,5 cm, mind a kettőnek. (LXIV. 1—2.)

Oldalszáras zabla, vasból kalapálva. Középső része két egymáshoz hurkolt csuklós rúdból van. A két rúd két vége a füles oldalszár vagy oldalrúdhoz hurkolódik bele. Az oldalrúd hossza 7 cm. E rúd fülét két ívrész tartja. A két ívrésznél kialakított nyílás a zabla középső részét fogadta magába, míg a fül a gyeplőszíj befogadására szolgált. (LXIV. 3.)

V. *Nyíregyháza*. A város belterületéről ez ideig őskori leleteket ismertünk, melyek szokatlan nagy számmal kerültek elő ház- és útépitések, csatornázások, valamint kerti munkálatok alkalmával. 1926. év március 31-én a Kállay-utca 14. sz. telken, a betegsegélyzőpénztár udvarán, fundamentum ásásakor három gabonavermet és 5—6 csontvázat találtak. Smiák István építőmester akkor értesített már, mikor a fundamentumot kiásták és így — bár a helyszínen azonnal megjelentem — a leletkörülményekről csak a munkásoktól értesülhettem, kiknek bemondása szerint a csontvázak fejjel keletre, lábbal nyugatra feküdtek. Egyiknek karján

két bronzkarika volt, amit két koponyával együtt a múzeumba hoztam be. Később értesültem arról, hogy Nyíregyháza város tulajdonába 18 drb. tárgy került, melyek a sírok, illetve a csontvázak korát határozzák meg. Ezek pedig a honfoglaláskor ismert emlékei. Összesen tehát 20 tárgy mentetett meg. Ezek:

Karperec, 2 drb. Nyitott végű, hengeres testű, kalapált bronzból; a nagyobb és vastagabb 7 cm átmérőjű, a kisebb 5·7 cm. Ez utóbbi egyik vége feltűnően vékony, a másik éppen végződésénél legvastagabb, mintha csak egy nagyobb karperec fele volna. (LXV. 1—2.)

Vasfokos egyik szárnya lapos, kerekedő éllel, a másik tompa; ovális nyílásában farost nyomaival. (LXV. 3.)

Vaskengyel pár töredékes állapotban, egyik négy, a másik, hiányosabb, három darabban. 3·5 cm széles talpa alul bordás. Szára: gömbölyű. A kengyel szélessége a száraz kezdeténél 10·5 cm. (LXV. 4—5.)

Szürkés bronz fülbevaló, nyitott végű, síma huzalból. (LXV. 6.)

Ezüst fülbevaló, ilyen került Szabolcs község határából a Vontatópartból; a nyíregyházi épebb, mint a vontatóparti. (LXV. 7.)

Tegez vasveretei nagyrészt töredékes állapotban, legtöbbször farostok maradványai észlelhetők. (LXVI. 8—15.)

Rombus alakú nyílcsúcsok alsó végén famaradványokkal. (LXVI. 16—20.)

VI. Szabolcs. Vétel útján került a múzeumba két nyitott végű karperec, mely bronzból van öntve. (LXIV. 1—2.) Háromszög keresztmetsetű végei állatfejet mutatnak, durván megdolgozva. Az állatfej nyakrészén 8 mm hosszúságban párhuzamosan beresztelt körök ábrázolják az állat sörényét, míg onnan tovább ferde irányú beresztelt rovátkák díszítik a karperec többi részét. A karkötő középső élén két párhuzamos csík fut végig és az ezek által bezárt felület szintén ferde vonalakkal van ellátva. Átmérője: 65, szélessége: 6 mm. A két karperecet Zakar László és Vácsi András szabolcsi napszámosok találták a község alatti úton.

Kiss Lajos.